

УДК 781.5.087.68

*Заверуха Олена Леонідівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв Київського університету
імені Бориса Грінченка*

ХОРОВЕ ПИСЬМО В СИСТЕМІ КАТЕГОРІЙ МУЗИКОЛОГІЇ ХХІ СТ.

Мета роботи – обґрунтувати значення хорового письма в системі категорій музикології ХХІ століття. **Методологія.** Методологія роботи полягає у використанні історичного, термінологічного, системного, інтерпретологічного методів, що дозволяє висвітлити значення хорового письма як найважливішого чинника в системі категорій музикології ХХІ століття. Зазначені методи роботи сприяють розгляду хорового письма як системного об'єкту, який є основою композиторської творчості, виконавства і хорознавства. **Наукова новизна роботи** полягає в обґрунтуванні функціонування хорового письма в системі категорій музикології: в композиторській творчості хорове письмо постає як фіксація принципів хорового мислення автора; у виконавському процесі – відтворення хорового письма; в хорознавстві хорове письмо спрямоване на методологічні основи його виконавського прочитання диригентом. **Висновки.** У системі категорій музикології ХХІ століття хорове письмо розкривається поетапно як об'єктивний критерій хорового мислення: композиторська творчість – виконавство – хорознавство. Система категорій музикології ХХІ століття слугує якістю установки (апарату) хорового письма, постаючи як процес творчості, виконання і сприйняття. Тому, хорове письмо слід розглядати як об'єктивну умову міжособистісного спілкування суб'єктів музичної творчості: композитор – виконавець – слухач.

Ключові слова: хорове письмо, музикологія, композиторська творчість, виконавство, хорознавство, хорове мислення, композиторське мислення.

Заверуха Елена Леонидовна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры академического и эстрадного вокала Института искусств Киевского университета имени Бориса Гринченко

Хоровое письмо в системе категорий музикологии XXI века

Цель работы – обосновать значение хорового письма в системе категорий музикологии XXI века. **Методология.** Методология работы заключается в использовании исторического, терминологического, системного, интерпретологического методов, позволяет осветить значение хорового письма как важнейшего фактора в системе категорий музикологии XXI века. Указанные методы работы способствуют рассмотрению хорового письма как системного объекта, который является основой композиторского творчества, исполнительства и хороведения. **Научная новизна работы** заключается в обосновании функционирования хорового письма в системе категорий музикологии: в композиторском творчестве хоровое письмо выступает как фиксация принципов хорового мышления автора, в исполнительском процессе – воспроизведение хорового письма; в хороведении хоровое письмо направлено на методологические основы его исполнительского воспроизведения дирижером. **Выводы.** В системе категорий музикологии XXI века хоровое письмо раскрывается поэтапно как объективный критерий хорового мышления: композиторское творчество – исполнение – хороведение. Система категорий музикологии XXI века служит качеством установки (апарата) хорового письма, являясь как процесс творчества, исполнения и восприятия. Поэтому, хоровое письмо следует рассматривать как объективное условие межличностного общения субъектов музыкального творчества: композитор – исполнитель – слушатель.

Ключевые слова: хоровое письмо, музикология, композиторское творчество, исполнительство, хороведение, хоровое мышление, композиторское мышление.

Zaverukha Olena, PhD in Arts, Associate Professor, Department of Academic and Variety Singing, Institute of Arts named after Borys Grinchenko, Kyiv University

Choral Writing in the System of Categories of Musicology of the 21st Century

*The purpose of the article is to substantiate the significance of choral writing in the system of categories of musicology of the 21st century. **Methodology.** The methodology of the paper is to use historical, terminological, systemic, interpretative methods, which allows highlighting the significance of choral writing as the most critical factor in the system of categories of musicology of the 21st century. The mentioned methods of the paper contribute to the consideration of choral writing as a system object, which is the basis of composer creativity, performance, and choral studies. **The scientific novelty** of the paper lies in substantiating the functioning of the choral writing in the system of categories of musicology: the choral writing appears in the composer's creative work as fixation of the principles of the choir's thinking of the author; in the performance process reading the choral writing; in choral studies choral writing is aimed at the methodological foundations of its performing reproduction by the conductor. **Conclusions.** In the system of categories of musicology of the 21st century, the choral writing is revealed step by step as an objective criterion of choral thinking: composer creativity – performance – choral studies. The system of categories of musicology of the 21st century serves the quality of the set-up (apparatus) of choral writing, appearing as a process of creativity, performance, and perception. Therefore, the choral writing should be considered to be an objective condition of interpersonal communication of subjects of musical creativity: composer – performer – listener.*

Key words: choral writing, musicology, composer creativity, performance, choral studies, choral thinking, composer thinking.

Актуальність теми дослідження. Поняття «письмо» давно увійшло в науково-лексичну практику, однак його зміст залишається досить розгалуженим і неспецифізованим у сучасній музикології. В системі музикознавства поняття «письмо» розглядається як синонім фактури. Дефініція «хорове письмо» генетично пов'язане з поняттям «фактура», оскільки специфікується особливостями хорового виконавства, що підкреслює багатоголосна структура хорового твору. Втім, хорове письмо є одним з найменш розкритим феноменом в системі категорій музикології ХХІ століття і, відповідно, маловивченим предметом спеціальних наукових досліджень, яке вимагає теоретичного осмислення і обґрунтування його значущості.

Аналіз досліджень та публікацій. Система категорій музикології представлена широким спектром досліджень. Зокрема, дослідницько-наукова сфера композиторської творчості означена працями М. Арановського [1], Н. Белік-Золотарьової [3], І. Драч [4], А. Лащенко [8], А. Мухи [10], Є. Назайківського [11], де розкриваються її різносторонні проблеми¹. Хорове виконавство у специфіці нашого дослідження визначилось науковою працею Ф. Шміта [14], яка розкриває значення виконавця (диригента) у системі комунікації «композитор – виконавець – слухач». Сфера хорознавства представлена науковими працями А. Ушкарьова [13] та М. Копитмана [6], які опрацьовують хорове письмо як систему знаків. У розкритті значення хорового письма в системі категорій музикології ХХІ ст. вищеозначені наукові дослідження авторів доповнено працями Б. Асаф'єва [2], А. Соколова [12], В. Медушевського [9], слугуючи глибокому осмисленню предмету дослідження.

Мета дослідження – обґрунтувати значення хорового письма в системі категорій музикології ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Сутність музикології ХХІ ст. виступає як ядроутворення категорій (їхня єдність): хорова творчість, що включає діяльність композитора, виконавсько-хорова система як результативна функція і хорознавча

система як фундаментальна методологічно-теоретична основа хорового співу. Хорове письмо в системі категорій музикології є підґрунтям, що поєднує композиторську творчість, хорове виконавство та хорознавство.

У специфіці даного дослідження композиторська творчість розглядається як світоглядна категорія хорового письма способу фіксації та організації його змістовного тексту (хоровий твір). Композиторське мислення проявляється в процесі побудови композиції індивідуальним підходом до жанрово-драматургічного рішення хорового твору та відбору виконавських засобів. Тому у кожного композитора складові хорового письма по-різному «трансформуються», увиразнюючи музичний зміст хорового твору, за яким розкривається осмислена духовна реальність. В цьому і полягає значення хорового письма в композиторській категорії.

А. Соколов зазначає, що фіксація твору композитором є творчим процесом, в якому нотний текст несе «...певну інформацію про художню ідею твору» [12, 96]. С. Казачков зауважує, що «зовнішній вигляд нотної сторінки має для музиканта конкретно-образний, музично-графічний вигляд, повний значення, сенсу і краси» [5, 20]. Є. Назайкінський, в свою чергу, стверджує: «матеріальна ланка, що фіксує результат роботи композитора, збирає в собі всі істотні для художнього буття значення і смисли з оточуючого його жанрово-ситуаційного та соціально-історичного контексту» [11, 27]. Наведені визначення вказують, що категорія хорового письма в повній мірі розкривається в системі композиторської творчості: творчий процес реалізується завдяки створенням музичного твору, підпорядкованого фіксацією знакової системи, де об'єктивуються звукові образи і створюється нотна схема як джерело елементів композиції.

З точки зору наукового пізнання хорове письмо має когнітивну спрямованість, об'єднуючи композитора – виконавця – слухача під знаком духовного спілкування:

1. композитор виражає свої думки у відповідності знакової системи хорового мислення, відображуючи в творі емоційно-смісловий зміст;
2. виконавець, як співавтор композиторської творчості, розкриває музичний текст (хорове письмо) у відповідності виконавських засобів;
3. слухач осягає художню сторону Буття хорового твору (в контексті співтворчості композитора і виконавця), де хорове письмо (знакова система) трансформується у художній вимір.

Вагоме значення в системі співтворчості «композитор – виконавець – слухач» Ф. Шміт надає виконавцю. На думку дослідника «виконавство дає життя, суспільне буття музичного твору, організовуючи, направляючи художнє сприйняття слухача» [14, 11]. Звідси, музичне мистецтво як «мистецтвом людського спілкування» (за виразом Б. Асаф'єва [2]), опосередковане комунікацією «композитор – виконавець – слухач». На нашу думку, хорове письмо є початковим етапом в розкритті «картини світу» твору, який, по-перше, – породжене композитором; по-друге – у процесі виконання розкриває задум композитора; по-третє – слухач, який підпорядкований волі виконавця, сприймає не знакову систему твору, а його художній зміст. Комунікативна функція виступає засобом передачі інформації, завдяки чому стає можливим чіткий контакт виконавця-слухача шляхом процесу сприйняття, становлення образної системи та виразу почуттів.

Процес хорового виконавства – це сфера відтворення інтерпретаційної моделі твору, яка в свою чергу є його кінцевим результатом творчості. Хорове виконавство

– це спосіб буття матеріалу в інтерпретаційному відтворенні, які закріплені художньо-образною сферою, де хорове письмо – першоджерело викладення, засобом якого в континуумі виконавства створюється виконавський образ. Виконавська практика базується на підґрунті нотного матеріалу, де художні образи початково закладені мисленням.

Прикладом цього слугують наступні узагальнення: хорове письмо є початковим процесом композиторської творчості, а виконавство – художня, другорядна категорія, в результаті якої хоровий твір розкривається у звучанні. Хоровий твір, в свою чергу, складається з внутрішніх чинників хорового письма та образно-ідейного фактору в процесі виконавської категорії.

Хорове письмо як джерело творчого мислення композитора формує цілісність хорового твору, де викладена система імперативних символів. Хорове письмо в системі виконавства є інформаційним чинником, що полягає у розумінні потенцій музики і формуванні її цілісного сприйняття, сприяючи збагаченню духовної сфери слухача. Завдання хорового виконавства є розкриття художнього змісту твору (інтерпретація), обумовлене ідейно-художнім композиторським задумом.

Розглянемо значення хорового письма у хорознавчій категорії. Хорознавство – наука про хоровий спів, що містить методологічні установки, способів та засобів пізнання необхідних для розкриття її технічних завдань (науковий об'єкт і предмет) та сукупність термінів, що спрямовані на практичну реалізацію. Хорове письмо в хорознавстві розглядається як методологічні засади у виконавській діяльності диригента. Системологія хорового письма у процесі диригування діє в умовах всебічного аналізу хорової партитури як увиразника композиторського мислення. Хорова партитура – це логіко-конструктивна модель викладення хорового твору (хорове письмо). Тобто, хорова партитура як результат письма, охоплює всі рівні організації хорового твору в їхньому нероздільному взаємозв'язку (слово-Логос, жанрова стилістика, принципи тематизму та драматургія). Важлива особливість системології хорового письма – це ієрархічність, принцип підпорядкованості її підсистем або структурних рівней складових. Таким чином, системологія партитури складається з елементів, упорядкованих певним чином та пов'язаних певним взаємозв'язком.

Способи та прийоми вирішення конкретних завдань хорового письма складають свою підсистему. Цей аспект хорознавства містить елементи хорового письма, підпорядковані завданням визначення хорового стилю, хорового мислення та світоглядних засад композитора. Ці рівні системології хорової творчості починаються з усвідомлення хорового письма, що є алгоритмом виконавського процесу, полягаючи у поетапному становленні складових хорового мислення:

- аналіз хорової партитури – розкриває сутність хорового письма, де виявляється взаємозв'язок рівнів хорового твору за ланцюговим способом музичного смислоутворення;
- практична робота з хором – втілення структурних закономірностей хорового письма у відповідності побудови хорового твору;
- оволодіння хорової партитури – процес узагальнення, виконавського прочитання інтонаційного змісту (композиторського письма).

В царині хорової музики дослідники А. Ушкарьов та М. Копитман зауважують, що сутність хорового письма підпорядковує наступні компоненти хорової партитури

– «форма, лад, ритм, гармонія» [13, 143]. М. Копитман обґрунтовує функціональний підхід до партитури, розробляючи принципи поєднання голосів, різноманітні фактурні варіанти хорового ансамблю з точки зору виконавської будови: хоровий ансамбль, мелодична функція, темброве забарвлення, гармонічна функція, хорова фактура, прийоми хорового письма [6].

Сучасний підхід опрацювання терміну «хорове письмо» диктує розгляд музично-мовного знакового тексту. Звертаючись до проблеми класифікації знаків, В. Медушевський [9] поділяє їх (за критерієм їх матеріально-конструктивних властивостей) на аналітичні та синкретичні. Перші виростають на основі музичних норм і правил поєднання звукових елементів – і тому, як правило, пов'язані з аспектом музичних засобів (з гармонією, ритмом тощо); інші – знаки-інтонації – охоплюють всі сторони виразних засобів.

Таким чином, хорове письмо розкриває технологічну специфіку будови хорового твору композитором, який є носієм певних історико-культурних та світоглядних традицій, хорознавство, в свою чергу, виявляє методологічні засади виконавського відтворення хорового письма композитора, що пов'язано, насамперед, з особистістю диригента. Хорове письмо в діяльності диригента – це розкриття «картини світу» композитора, інтонаційно-стильове прочитання якої втілюється засобами диригентської поетики. Хорове письмо як фіксація композиторського мислення – осмислена виконавська категорія диригента, що початково зафіксована засобами композиторського письма в творі.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні функціонування хорового письма в системі категорій музикології: в композиторській творчості хорове письмо постає як фіксація принципів хорового мислення автора; у виконавському процесі – відтворення хорового письма; в хорознавстві хорове письмо спрямоване на методологічні основи його виконавського прочитання диригентом.

Висновки. Отже, хорове письмо в системі категорій музикології ХХІ ст. – це механізм музичного спілкування, що приманне усім його етапам:

1) модус (процес) композиторського мислення, що спрямований на знаковий запис (символів) твору, де закріплена його художня змістовність, а разом з цим формування образності в художньо-творчому процесі;

2) «джерело» моделювання образотворчих інтенцій твору для виконавців (диригента);

3) процес впорядкованості елементів хорового мислення, що утворюють цілісну «картину світу» твору, як відбиття світоглядних настанов – для слухача.

Хорове письмо – це знакова система, яка є самовираженням та передачею суб'єктивних почуттів композитора та виконавця, що впливає на почуття та усвідомлення слухача.

Примітки

¹ М. Арановський [1] розглядає композиторську творчість в системі творчого процесу; Н. Белік-Золотарьова встановлює модифікацію оперно-хорової творчості як «... різновид композиторської діяльності» [3, 13]; І. Драч розглядає феномен композиторської індивідуальності [4]; А. Лашенко [8] опрацьовує поняття «мислення» в творчому процесі композитора; А. Муха розглядає процес композиторської творчості в аспекті теоретичних узагальнень [10].

Література

1. Арановский М.Г. Музыкальный текст. Структура и свойства. Москва: Композитор, 1998. 343 с.
2. Асафьев Б.В. О хоровом искусстве. Ленинград: Музыка, 1980. 213 с.
3. Белік-Золотарьова Н.А. Оперно-хорова творчість як категорія сучасного вітчизняного хорознавства. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*. Харків, 2010. Вип. 3. С. 11-17.
4. Драч І.С. Художня індивідуальність композитора: аспекти вияву. Навч. посіб. Харків: Тимченко, 2010. 106 с.
5. Казачков С.А. Дирижер хора – артист и педагог. Казань: Казан. гос. консерватория, 1998. 308 с.
6. Копытман М.Р. Хоровое письмо. Москва: Советский композитор, 1971. 200 с.
7. Кузнецов Ю.М. Практическое хороведение. Москва: «Спутник +», 2009. 362 с.
8. Лашенко А.П. Хоровая культура: аспекты изучения и развития. Киев: Музична Україна, 1989. 136 с.
9. Медушевский В.В. Интонационная форма музыки: Исследования. Москва: Композитор, 1993. 262 с.
10. Муха А.И. Процесс композиторского творчества. Киев: Музична Україна, 1979. 272 с.
11. Назайкинский Е.В. Логика музыкальной композиции. Москва: Музыка, 1982. 319 с.
12. Соколов А.С. Введение в музыкальную композицию XX века: учеб. пособие по курсу «Анализ музыкальных произведений» для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 231 с.
13. Ушкарев А.Ф. Основы хорового письма. Москва: Музыка, 1986. Изд. 2. 231 с.
14. Шмит Ф.И. Искусство. Основные проблемы теории и истории. Ленинград: Academia, 1925. 185 с.

References

1. Aranovskyi, M.G. (1998). Musical text. Structure and properties. Moscow: Kompozitor [in Russian].
2. Asafiev, B.V. (1980). On the choral art. Leningrad: Muzyka [in Russian].
3. Bielik-Zolotarova, N.A. (2010). Opera and choral creativity as a category of contemporary national choral studies. Traditions and innovations in higher architectural and artistic education, 3, 11-17. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Drach, I.S. (2010). Artistic individuality of the composer: aspects of manifestation. Kharkiv: Timchenko [in Ukrainian].
5. Kazachkov, S.A. (1998). Conductor of the choir is an artist and teacher. Kazan: Kazanskaja hosudarstvennaja konservatoria [in Russian].
6. Kopytman, M.R. (1971). Choral writing. Moscow: Sovietskii kompozitor [in Russian].
7. Kuznetsov, Yu.M. (2009). Practical choral studies. Moscow: «Sputnik +» [in Russian].
8. Lashchenko, A.P. (1989). Choral culture: aspects of study and development. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
9. Medushevskyi, V.V. (1993). Intonation form of music: Research. Moscow: Kompozitor [in Russian].
10. Mukha, A.I. (1979). The process of composer creativity. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
11. Nazaikynskiy, Ye.V. (1982). Logic of musical composition. Moscow: Muzyka [in Russian].
12. Sokolov, A.S. (2004). Introduction to the musical composition of the 20th century: Textbook for the course «Analysis of musical creations» for students of higher educational establishments. Moscow: Humanitarnyi izdatelskii center VLADOS [in Russian].
13. Ushkarev, A.F. (1986). Fundamentals of choral writing. Moscow: Muzyka [in Russian].
14. Shmit, F.I. (1925). Arts. The main problems of theory and history. Leningrad: Akademia [in Russian].